

QUYONLAR OILASI

*Nazarova Munisa Baxtiyor qizi**O'zbekiston davlat tabiat muzeyi ilmiy hodimi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada quyonlar oilasi, biologik xususiyatlari, turlari, yashash muhiti va ekologik ahamiyati o'rganilgan. Shuningdek, quyonlarning inson hayotidagi o'rni, ularning chorvachilikda va uy hayvoni sifatida tarqatilishi haqida ham ma'lumotlar berilgan. Quyonlarning ko'payishi, sog'liqni saqlash, va ularning iqtisodiy qiymati haqida ma'lumotlar berilgan.

Аннотация: В данной статье рассматривается семейство кроликов, биологические особенности, виды, среда обитания и экологическое значение. Также приведены сведения о роли кроликов в жизни человека, их распространении в животноводстве и в качестве домашних животных. Приведены сведения о кролиководстве, здравоохранении и их хозяйственном значении.

Annotatsion: This article discusses the rabbit family, biological characteristics, species, habitat and ecological significance. It also provides information on the role of rabbits in human life, their distribution in animal husbandry and as pets. Information on rabbit breeding, health care and their economic significance is provided.

Kalit so'zlar: Quyonlar, oziqlanish, ko'payish, biologiyasi, ekologik ro'li, quyonlarning tez o'sishi, ekologik jihati.

Ключевые слова: Кролики, питание, размножение, биология, экологическая роль, быстрый рост кроликов, экологический аспект.

Keywords: Rabbits, nutrition, reproduction, biology, ecological role, rapid growth of rabbits, ecological aspect.

Quyonlar oilasi (*Leporidae*) - quyonlar va ularning yaqin qarindoshlarini o'z ichiga oluvchi sutemizuvchilar oilasi. Ular asosan kichik va o'rtacha o'lchamdagi, uzoq quloqli va kuchli orqa oyoqlarga ega bo'lgan hayvonlardir. Quyonlar oilasiga kiruvchi asosiy turlar quyidagilar: Quyonlar (*Oryctolagus cuniculus*)

Quyonlar ko'plab mamlakatlarda keng tarqalgan bo'lib, ularning asosiy yashash joylari o'rmonlar, maydonlar va tog' etaklari hisoblanadi. Ular asosan vegetariyalik ovqatlanadi va o'simliklarning turli xil qismlarini, masalan, barglar, ildizlar va mevalarni iste'mol qiladi. Bu hayvonlar ijtimoiy hayot kechirishga moyil bo'lib, katta guruhlarda yashashni afzal ko'radi. Ularning tez o'sishi va yuqori reproduktiv

qobiliyati, shuningdek, yuqori darajadagi moslashuvchanligi ularni turli ekotizimlarda muvaffaqiyatli yashashiga yordam beradi.

Quyonglar ko‘plab madaniyatlarda ramziy ma‘noga ega bo‘lib, tezlik va mehnatkashlikning ramzi sifatida qabul qilinadi. Ular odamlar tomonidan uy hayvoni sifatida tarbiyalanishi bilan birga, qishloq xo‘jaligida oziq-ovqat manbai sifatida ham muhim ahamiyatga ega. Quyonglarning ekologik rolini, ularning o‘zaro munosabatlarini va muammolarini

o‘rganish, ularning hayoti va saqlanishini tushunish uchun juda muhimdir.

Keng quloqli quyonglar (Sylvilagus) - Bu turga keng quloqli quyonglar kiradi va ular ko‘pincha Amerika qit‘asida uchraydi. Ularning quloqlari katta va uzun bo‘lib, tez harakat qilishlariga yordam beradi. Keng quloqli quyonglar, shuningdek, juda sezgir bo‘lib, tezda xavfni his qilib, qochishga tayyor turadilar.

Dengiz quyonglari (Nesolagus) - Bu turga kiruvchi hayvonlar asosan Janubiy Amerikada yashaydi va ularning o‘ziga xos xususiyatlari bor. Ular suvda yaxshi harakatlanadi va ko‘pincha quruqlik va suv o‘rtasida yashaydi.

Hayot tarzi: Quyonglar oilasi a‘zolari ijtimoiy hayot kechirishadi va ko‘pincha guruhlar yoki koloniyalarda yashaydilar. Ular tuxum qo‘yish va ularni parvarish qilishda ham ijtimoiy xulq-atvor ko‘rsatadilar. Quyonglar oilasi a‘zolari tez-tez o‘z hududlarini belgilash va himoya qilish uchun turli xil belgilarni qoldiradilar.

Yashash joyi: Quyonglar odatda o‘rmonlar, o‘tloqlar yoki qishloq hududlarida yashaydi. Ular burilmalarda yoki tunnel kabilar qidiradilar, bu ularga xavfdan qochishga yordam beradi.

Oziq-ovqat: Quyonglar asosan o‘simliklar bilan oziqlanadi. Ular o‘t, barglar, sabzavotlar va mevalar bilan ovqatlanadi.

Ijtimoiy hayot: Quyonglar ijtimoiy mavjudotlar bo‘lib, ko‘pincha guruhlarda yashaydi. Ular bir-biri bilan aloqa qilish uchun turli ovozlar va tana tili ishlatadi. Quyonglar asosan kechqurun va tunning qorong‘u vaqtlarida faol. Ular ovqat qidirish va boshqa quyonglar bilan o‘ynash uchun kechqurun chiqadilar.

Ko‘payish: Quyonglar juda tez ko‘payadi. Ular bir yilda bir necha marta tuxum qo‘yishi mumkin.

Biologik xususiyatlari: Quyonlar ko‘pincha yuqori reproduktiv qobiliyatga ega bo‘lib, bir yilda bir necha marta ko‘p tuxum qo‘yishlari mumkin. Ular tez o‘sadi va odatda 4-6 tuxumdan iborat bo‘lgan ko‘payish davrini o‘tkazadilar.

Quyonlarning biologik ahamiyati bir nechta jihatdan ko‘rinadi:

Ekologik rol: Quyonlar oziq-ovqat zanjirining muhim qismi bo‘lib, ular o‘simliklarni yeyish orqali o‘simliklar populyatsiyasini nazorat qilishga yordam beradi. Ularning oziqlanishi ekosistema muvozanatini saqlashda muhimdir.

Oziq-ovqat zanjiri: Quyonlar o‘zlaridan keyin keluvchi yirtqichlar uchun oziq-ovqat manbai sifatida xizmat qiladi. Bu yirtqichlar (masalan, qushlar, yirtqichlar) quyonlar orqali ozuqa zanjirini shakllantiradi.

Soliq tahlili: Quyonlar orqali tabiiy ekosistemalarning holatini baholash mumkin. Ularning soni va sog‘lig‘i ekosistemaning muhofazasi va o‘zgarishlari haqida ma‘lumot beradi.

Inson hayoti: Quyonlar inson tomonidan ko‘plab joylarda qishloq xo‘jaligida, oziq-ovqat manbai sifatida va hayvonlarni parvarish qilishda foydalaniladi. Ular tuxumlari, go‘shiti va terisi uchun yetishtiriladi.

Biologik tadqiqotlar: Quyonlar biologiya va tibbiyotda tadqiqotlar uchun model organizmlar sifatida ishlatiladi. Ular genetik tadqiqotlar, kasalliklar va dori vositalarini sinovdan o‘tkazishda muhim ahamiyatga ega.

Ekologik ahamiyati: Quyonlar ekologik tizimda muhim rol o‘ynaydi. Ular o‘simliklar bilan oziqlanib, ularning o‘sishi va tarqalishini boshqarishga yordam beradi. Shuningdek, quyonlar ko‘plab yirtqichlar uchun oziq-ovqat manbai hisoblanadi, shuning uchun ularning populyatsiyasi ekosistema muvozanatida muhimdir.

Quyonlarning ekologik ahamiyati bir nechta jihatdan namoyon bo‘ladi:

Oziq-ovqat zanjiri: Quyonlar o‘simliklarni yeyish orqali yirtqichlar uchun oziq-ovqat manbai bo‘ladi. Ular tabiiy yirtqichlar uchun muhim ozuqa zanjirining bir qismi hisoblanadi.

O‘simliklar populyatsiyasini nazorat qilish: Quyonlar o‘simliklar va o‘tlarning o‘sishini tartibga soladi. Ular o‘simliklarni tplab yeyish orqali turli o‘simliklar turlarining ko‘payishi va tarqalishiga yordam beradi.

Yer qoplamasi va tuproq: Quyonlar tuproqni aeratsiya qilishga yordam beradi, ularning tunnellari tuproqning sifatini yaxshilaydi. Bu jarayon tuproqning namlik darajasini saqlashda va o‘simliklar uchun oziq moddalar ta‘minlashda muhim ahamiyatga ega.

Biologik xilma-xillik: Quyonlar ko‘plab o‘simlik turlarini tarqatishda yordam beradi, chunki ular ovqatlanayotgan paytda o‘simliklarning urug‘larini boshqa joylarga olib borishadi. Bu xilma-xillikni oshirishda muhim rol o‘ynaydi.

Ijtimoiy va ijtimoiy muvozanat: Quyonglar o‘zaro aloqalarini rivojlantirish orqali ekosistemadagi muvozanatni saqlashga yordam beradi. Ular turli xil o‘zaro ta’sirlar orqali ekosistemada turli organizmlar o‘rtasidagi muvozanatni saqlashda muhim ahamiyatga ega.

Qizil Kitobga kiritilgan quyonglar turlari haqida gapirganda, bu ro‘yxat mamlakatga va turlarni himoya qilish uchun ko‘rsatilgan konkret qonunlarga bog‘liq. Masalan, Xalqaro tabiiy resurslarni saqlash jamiyati (IUCN) tomonidan tayyorlangan Qizil Kitobda, dunyo bo‘ylab xavf ostida bo‘lgan quyonglar turlari keltirilgan. Quyonglar oilasida ba’zi turlar qisqa yoki uzoq muddatli xavf ostida bo‘lishi mumkin. Xavf ostida bo‘lgan ba’zi quyong turlari quyidagilar:

1. Ispaniya quyoni (*Oryctolagus cuniculus*) - Ispaniyaning ba’zi qismlarida xavf ostida.
2. Angora quyoni (*Oryctolagus cuniculus*) – Ba’zi populyatsiyalari tabiiy yovvoyi holatda xavf ostida.

Shu bilan birga, ba’zi quyong turlari faqat lokal miqyosda yoki ma’lum hududlarda xavf ostida bo‘lishi mumkin. IUCN ro‘yxatida "Vulnerable" (xavf ostida) yoki "Endangered" (yo‘qolish arafasida) holatidagi turdagi quyonglarning ro‘yxati mavjud.

Xulosa qilib aytsak, quyonglar oilasi nafaqat biologik xilma-xilligi bilan, balki ekologik ahamiyati bilan ham e’tiborga molik. Ularning o‘ziga xos xususiyatlari va ijtimoiy hayoti, shuningdek, tabiiy muhitda o‘zaro bog‘lanishi, insonlar uchun qiziqish uyg‘otadi va ular haqida ko‘proq ma’lumot olishga undaydi. Quyonglar nafaqat tabiatda, balki inson hayotida ham muhim o‘rin tutadi, chunki ular ko‘plab madaniyatlar va urf-odatlarida alohida ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. ("**O'zbekistonning yovvoyi hayvonlar populyatsiyalari**") – O'zbekiston fanlar akademiyasi, 2015.
2. "**Quyonglar va boshqa uy hayvonlari**" – Xudoyberganov S., O'zbekiston, 2009.
3. "**Hayvonlar biologiyasi**" – Shodiev A., O'zbekiston, 2008.
4. "**Chorvachilik va fermerlikda quyong boqish**" – G'ulomov M., O'zbekiston, 2017.
5. "**Rabbit Farming: A Review of Husbandry Practices and Sustainability**" — Agriculture Journal 2022)